

Pavuša Vežić

Pilastar sa stupićem ograde svetišta iz episkopalnog kompleksa u Zadru

Pavuša Vežić
 Odjel za povijest umjetnosti
 Sveučilište u Zadru
 Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
 HR - 23 000 Zadar

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
 Primljen / Received: 15. 2. 2015.
 Prihvaćen / Accepted: 12. 6. 2015.
 UDK: 72.033.4:726.591 (497.5Zadar)
 904:726.591](497.5Zadar)“653“

The article focuses on a chancel screen post which was discovered in the ground-floor hallway of the Episcopal Palace at Zadar in 1970. It is not known how it reached this location. The post cannot be attributed to a specific building within the episcopal complex – consisting of the Cathedral, the church of St Donatus and other liturgical spaces – with certainty. Although previously published, the post has never been examined in much detail nor was it reproduced in a high-quality image. The front face bears a fine relief of an ornamental vine-scroll and represents a valuable example of stone sculpture from the early period of pre-Romanesque art in the Adriatic. As such it warrants special attention and the author compares it to similar ornaments found on chancel screen posts and panels, but also ciboria, along the east Adriatic coast from the Venetian lagoons to southern Dalmatia. In addition, the author highlights the important fact that an identical ornament was carved on the surface of a wooden beam from the well-known centrally planned church of the Holy Trinity (St Donatus) at Zadar.

Keywords: *chancel screen, post, vine, cross, dove*

Zadarski pilastar

S konzervatorskim radovima u dijelu hodnika koji u prizemlju nadbiskupske palače vodi prema krstionici do katedrale, 1970. godine otkriven je dobro očuvani kameni pilastar sa stupićem ograde svetišta.¹ Nije poznato kojem je liturgijskom prostoru u episkopalnom kompleksu pripadao. U nasip hodnika dospio je odbačen u nepoznatim okolnostima, možda u vrijeme preuređenja zgrade u 19. stoljeću.² Riječ je o monolitu koji u donjem dijelu tvori kvaderasti pilastar, a u gornjem okrugli stupić. Bio je čuvan u dvorištu palače odakle je dospio među lapida u *Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti* u Zadru. Tamo se i danas nalazi, nažalost s prelomljenim stupićem.³

Ukupna visina pilastra i stupića je 190 cm. Donji kvaderasti dio visok je 97 cm, širok 25 cm i debeo 15 cm. Ispod njega je široki trn za uglavljivanje pilastra u prag ograde svetišta. U gornjem dijelu okrugli stupić je visok 93 cm. Nije u osi donjega dijela već je izmaknut u odnosu na nju, primaknut desnoj stranici donjega dijela.

Promjer stupića je 18 cm. U vrhu je sužen na 15 cm. Na stup je nalijegao kapitel. Pilastar je očito pripadao visokoj ogradi svetišta, tipa *pergola*, ali u kojoj se građevini episkopalnoga kompleksa izvorno nalazio to nije moguće ustanoviti. Možda u samoj katedrali? Također, među ostalim lapidama do sada nisu prepoznati elementi koji bi eventualno mogli pripadati pretpostavljenoj ogradi (prag, plutej, kapitel, greda, zabat).

Na prednjoj plohi pilastra dobro je sačuvan reljef s uklesanim gustim ornamentom vinove lozice i križem u vrhu te uskim okvirom s tzv. bisernim nizom koga čine u pravom redu svrdlom ubušene rupice s koncentričnim krugom, tzv. *punce*. One ukrašavaju i zonu baze stupića. Trup stupića je gladak, tek na samom vrhu označen uskim prstenom, jednostavnim profilom.

Lozica i križ te biserni niz po rubu, tri su karakteristična dekorativna elementa na tom reljefu. Lozicu tvori stilizirana tropruta stabljika, grana koja niče u donjem desnom kutu i penje se visinom plohe pilastra u valovitoj crti do podnožja križa na vrhu ornamenta. Posred sva-

1. Pilastar sa stupićem ograde svetišta iz episkopalnog kompleksa u Zadru, Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru (foto: P. Vežić)
Chancel screen post-cum-colonette from the episcopal complex at Zadar, Permanent display of religious art at Zadar

2. Reljef vinove lozice na prednjoj plohi pilastra (foto: P. Vežić)
Vine-scroll relief on the front face of the post

3. Križ s golubicama na vrhu pilastra (foto: P. Vežić)
Cross with doves on the top of the post

kog vala stabljika se račva u viticu koja skupa s granom zatvara krug, njih ukupno tri postavljena po visini pilastra jedan iznad drugoga. Pod njima, pri dnu je polukrug koji stabljika zatvara s prvom viticom. Početak svakog kruga i kraj svake vitice obilježava malena voluta svijena u spiralu. Tako krug prividno stječe oblik slova 'Ω'. Na mjestu odvajanja vitice od grane naznačen je čvor. On ima oblik trostrukoga prstena kroz koji se provlači srednji dio stabljike. U svakom krugu dva su lista, jedan priljubljen uz granu (prut ili stabljiku), a drugi uz viticu. Njihovu anatomiju oblikuju četiri manja listića u nizu, a svaki od njih pojedinačno ima kapljičasti oblik. Ocrtava ga plitko uklesani žljeb. Tek list u gornjem krugu s desne strane ima tri takva listića.

Drugi karakteristični elemenat na pilastru jest križ, istaknut na vrhu ornamenta. To je latinski križ, *crux capitata*. Njegove haste obrubljuju žljebovi, a malene volute na uglovima proširuju krajeve plosnatih krakova. Uz donji krak propinju se dvije golubice vratom i glavom uzdignute prema *antenama* križa, a nogama prihvaćene za njegov donji krak, *patibulum*. Kompozicija je donekle

slična onoj pod bočnim arkadama preromaničkog sarkofaga u Arheološkom muzeju u Zadru.⁴ Ptice na pilastru predočene su različito iscrtanom anatomijom tijela. Onoj s lijeve strane vrat i prsni koš su glatki. Iscrtano je tek šiljasto krilo, prislonjeno uz tijelo, i pod njim rep. Onoj s desna tijelo je od vrata do repa prekriveno perjem prikazanim gusto poredanim crtama složenim na „riblju kost”. Krilo srpolikim oblikom prati hrbat ptice. Iznad bočnih krakova i gornjeg kraka križa smještena je po jedna rozeta. Ona s lijeve strane je virovita. Vjerojatno je takva bila i ona s desne, ali je toliko oštećena da „anatomiju” nije moguće prepoznati.

Treći karakterističan ornamentat poredan je na uskome okviru uokolo uz rub pilastra. To je spomenuti niz *punca* koje imitiraju biserje, svrdlom ubušene rupice s koncentričnim kružićem urezanim oko rupice. Poslužio je i za ukrašavanje stupića, zapravo njegove baze pri dnu trupa. Ona je visoka 7 cm. Ocrtana je nizom „bisera” složenih u prsten. K tomu su dodatne *punce* uklesane ispod prstena na prednjoj strani baze i složene u oblik grčkog križa. Još jedan križić, ponovo latinski, uklesan je na donjoj polovini stupića s prednje strane. Ima proširene krajeve krakova.

4. Križ s golubicama pod arkadama sarkofaga u Arheološkom muzeju u Zadru (foto: P. Vežić)

Cross with doves under an arch on a sarcophagus at the Archaeological Museum at Zadar

5. Lozica s listićima svijenim u vijenac na pilastru iz crkve Sv. Martina u Rabu, Lapidarij u crkvi Sv. Kristofora u Rabu (foto: P. Vežić)
Cornice with leaves on a post from the church of St Martin at Rab, Stone collection in the church of St Christopher at Rab

6. Lozica s listićima svijenim u virovita rozete na pluteju pod menzom oltara u svetištu katedrale Sv. Stošije u Zadru (foto: P. Vežić)

Whorl-rosette on a chancel screen panel of the altar in the sanctuary of the Saint Anastasia cathedral at Zadar

Ornamenti na pilastru u Zadru

Vinova loza, zapravo stilizirani prikaz *Pravoga trsa*⁵, srodna s ovom na zadarskom pilastru, znatno je zastupljena na kamenom liturgijskom namještaju ranoga srednjeg vijeka na području Lombardije i Friulija.⁶ Na Jadranu pak, nalazimo je u Veneciji (na Muranu), te u Concordiji Sagittariji i Gradu. Brojni su primjeri i na zapadnoj obali Istre: u Novigradu, Betiki i Puli ili na obali i otocima Dalmacije od Kvarnera do Boke: Omišalj, Rab, Zadar, Split, Žrnovo na Korčuli, Dubrovnik, Kotor.⁷ Na pilastrima ograde svetišta, ali i ostalih dijelova liturgijskoga namještaja, *Pravi trs* se pojavljuje u raznim inačicama: 1) lozica koja se valovito savija, u obliku sinusoide, te s viticama zatvara krugove i u njima nizove malenih listića koji su poput vijenaca poredani u krug uz stabljiku i njezine vitice (na pr. u Rabu, u Splitu, ili u Dubrovniku⁸); 2) lozica s listićima poredanim u oblik virovite rozete u krugu smještene između stabljike i vitice (na pr. u Puli, u Omišlju, ili u Zadru⁹); 3) valovita lozica samo s jednim listom u svakome valu

7. Lozica u obliku sinusoide s jednim listom u svakome valu na kamenoj gredi iz Arheološkog muzeja u Zadru (foto: P. Vežić)
Vine-scroll in the shape of a sine wave on the stone beam from the Archaeological Museum at Zadar

8. Lozica s listovima u obliku plamena na pluteju iz Arheološkog muzeja u Zadru (foto: P. Vežić)
Leaves shaped like tongues of fire on the screen panel from the Archaeological Museum at Zadar

(na pr. u Dubrovniku, ili u Kotoru¹⁰, ali i u Zadru!); 4) lozica s učvorenim krugovima (zapravo je riječ o mrežištu koje tvore učvoreni trokuti i učvoreni rombovi sa zaobljenim stranicama koje stvaraju dojam krugova) s dva sučelice postavljena lista u obliku sličnom plamenu (na pr. u Istri: u Novigradu – ili u Dalmaciji: u Zadru i u Kotoru¹¹). Inačica i primjera za sve navedene motive ima zaista mnogo, ali o njima, tim motivima i njihovim varijantama, ovdje nije riječ.

Križ plosnatih krakova istaknut na vrhu ornamenta na prednjoj strani pilastra relativno je čest u starijoj pre-romaničkoj skupini ograda svetišta (na pr. u Istri: u Puli – ili Dalmaciji: na Putalju ponad Kaštela, ili u Splitu¹²). U grupi okupljenoj u ovoj raspravi nalazi se samo u Zadru i Kotoru.

Nizovi rupica s koncentričnim krugom plitko urezanim oko svake rupice, tzv. *occhi di dado*, ili *punce*, specifičan su ornament na reljefima ranoga sloja preromaničke skulpture (ali se rabi još i u zreloj romaničkoj umjetnosti). Svojestven je dekoraciji na metalnim predmetima, osobito na gotskim kopčama. Često je zastupljen u langobardskoj umjetnosti.¹³ Mnogi su primjeri s tim uzorkom na reljefima u kamenu na širokome italjskom prostoru od Rima do prialpskih područja, osobito na tlu Lombardije i Friulija¹⁴, odakle se motiv prenosio također na brojne spomenike u Istri i Dalmaciji. Na tlu Istre važne primjere s tim ukrasom, svojevrsnim bisernim nizom, predstavljaju ciboriji. Među njima važni su oni iz Novigrada¹⁵ i Betike.¹⁶ Na tlu Dalmacije pak, značajan je plutej ograde ambona u Omišlju¹⁷ te niz reljefa u Splitu.¹⁸ Uzorak je zastupljen i na jugu Dalmacije, u Boki, gdje ga nalazimo upravo u Kotoru.¹⁹ Biserni niz na pilastrima iz Putalja čine polukuglice umjesto *punca*.²⁰

Predložci spomenutih motiva osobito čestih na italjskim prostorima bizantskoga i langobardsko-karolinškog kulturnog kruga, bivali su prihvaćani u gradovima Istre i Dalmacije romanske tradicije. Tamo su s ostalim motivima oblikovali umjetnost jadranskih sinteza ranoga preromaničkog razdoblja. Nove ograde svetišta, pilastri i pluteji u

njima te novi ciboriji i amboni, u crkvama bizantskih gradova svjedoče o umjetničkim previranjima, simbiozi staroga s novim, o duhovnim prožimanju Istoka i Zapada u jadranskom kulturnom krugu na prijelazu 8. u 9. stoljeće. U vrijeme sučeljavanja carstava na moru, koje ih je podjednako odvajalo i povezivalo, nastajala je bivalentna kulturna tradicija s kojom je isklesan i pilastar o kome je ovdje riječ.

Srodni ornamenti u gradovima na Jadranu

Grado – ulomci arkade ciborija izloženi u crkvi *S. Maria delle Grazie* predočuju ornament s granom vinove lozice i njezinih listova. Pri gornjem rubu je valovita grančica s bršljanovim listovima. Pod njom je ornament troprute grane, stabljika koja se valovitom linijom proteže uz oblinu luka i bočne stranice arkade. Između valova izbijaju vitice koje s granom zatvaraju krugove. Početak kruga i kraj vitice ne obilježavaju volute kao na zadarskom pilastru. Međutim, poput listova loze na pilastru i na gradeškom ciboriju su po dva lista prislonjena jedan uz stabljiku, a drugi uz viticu svakoga kruga. Listići u anatomiji lista oblikom su izduženi, bliži prstolikoj formi nego li kapljičastom obliku.²¹

9. Arkada ciborija iz crkve *S. Maria delle Grazie* u Gradu (Italija), (foto: P. Vežić)
Ciborium arch from the church of S. Maria delle Grazie at Grado (Italy)

10. Ulomak pilastro iz Muzeja *Lapidarium* u Novigradu (foto: Ž. Bačić)
Fragment of a post from the Lapidarium Museum at Novigrad

Novigrad – široki pilastar, ili možda uski plutej? predočuje ulomak iz katedrale Sv. Pelagija. Čuva se u Novigradskom lapidariju. Po rubovima ga ocrtavaju okomite

letve i do njih uske troprute pletenice. Među njima visinom ornamenta sežu dva niza troprute stabljike s viticama među kojima su, kao i na gradeškome ciboriju, po dva vinova lista sučelice postavljena jedan prema drugome, jedan prislonjen uz stabljiku, drugi uz viticu. Listići u njihovoj anatomiji također su bliži prstolikom nego li kapljičastom obliku. Međutim, na početku svakoga kruga i na kraju svake vitice stoji malena voluta svijena u spiralu, poput onih na zadarskom pilastru. Tako krugovi prividno imaju Ω -oblik. Nažalost, riječ je tek o ulomku, k tomu vrlo oštećene površine.²²

Betika – o ciboriju iz crkve Sv. Andrije u Betiki svjedoče ulomci četiriju arkada izloženih u Arheološkome muzeju Istre u Puli. Na jednoj se nalazi ornamentat srodan onome na gradeškome ciboriju. Po dva lista, jedan uz stabljiku, a drugi uz viticu, smještene su sučelice postavljena u svakom krugu povijuše. Ona, jednako kao na gradeškom ciboriju, nema volutama označen početak kruga ni vršak vitice, a listići u anatomiji listova bliži su prstolikoj nego li kapljičastoj formi. Međutim, uz oblinu arkade postavljena su dva grozda koja vise sa stabljike. Imaju srcoliki oblik prekriven zrnima koje predočuju *punce*, malene ukopane rupice s koncentrično urezanim krugom.²³

11. Arkada ciborija iz crkve Sv. Andrije u Betiki, Arheološki muzej Istre u Puli (foto: Z. Alajbeg)
Ciborium arch from the church of St Andrew at Betika, Istrian Archaeological Museum at Pula

12. Ulomak ograde ambona u luneti portala župne crkve u Omišlju na Krku (foto: P. Vežić)

Fragment of an ambo in the lunette of the portal of the Parish Church at Omišalj on the island of Krk

Pula – plutej s ornamentom vinove loze zamijetio sam u Arheološkom muzeju Istre u Puli. Kako do sada nije objavljen to samo upozoravam na činjenicu da postoji.²⁴

Omišalj – nije poznato kojoj je crkvi pripadala ograda ambona koja je kao spolij ugrađena u lunetu župne crkve Sv. Marije. Izvorno je imala trokutasti oblik.²⁵ Ravne uske letve po obrisu ukrašene su *puncama*, bisernim nizovima, a polje među njima lozicom koja se troprutom stabljikom u valovitoj liniji pruža površinom ograde. Stabljika s viticama zatvara krugove u kojima su po dva sučelice postavljena lista kojima anatomiju oblikuju kapljičasti listići kao na zadarskome pilastru. Na mjestu račvanja dvostruki je prsten. Krugovi prividno, poput zadarskog pilastra, imaju Ω -oblik. U sredini ograde, među krugovima stabljike, nalazi se rozeta, cvjetić sa sedam listića. Posred njih je rupica s koncentričnim krugom. Takve ima i većina volutica na stabljici i viticama. *Punce* se na jednom mjestu nalaze i na podlozi reljefa. Za potrebe lunete romaničkoga portala ograda ja skraćena i postavljena na kraću stranicu.²⁶

Rab – pilastar potječe iz katedrale Sv. Marije Velike.²⁷ Pohranjen je u lapidariju u crkvi Sv. Kristofora. Na pred-

13. Pilastar iz katedrale Sv. Marije Velike u Rabu, Lapidarij u crkvi Sv. Kristofora u Rabu (izvor: MILJENKO DOMIJAN /bilj. 7/, 50)
Post from the Cathedral of the Assumption of the Virgin at Rab, Stone collection in the church of St Christopher at Rab

njoj plohi nalazi se vinova lozica zatvorena u okviru koji tvore tzv. letve. Očuvane su bočne i tragovi gornje. Donja nije sačuvana. Pri dnu stabljike nalaze se dva pupoljka u obliku trolisnog cvjetića. Lozica je izrastala iz donje letve. Poput onih na prethodnim primjerima, granu ocrta-va tropruta stabljika koja se u valovitom pružanju penje pilastrom te s viticama u svakom valu zatvara krug. Na mjestu račvanja dvostruki je prsten. U svakom krugu loze po dva su sučelice postavljena lista. Njihovu anatomiju oblikuju tri kapljičasta listića. Uz lozicu i na viticama nema voluta, ali se u trokutastim poljima s jedne i druge vanjske strane ornamenta nalaze pupoljci u obliku malenog trolisnog cvjeta, nešto što se na istome mjestu nalazi i na pilastru iz crkve Sv. Petra Starog u Zadru i na drvenoj gredi s ornamentom vinove lozice iz crkve Sv. Donata također u Zadru.

Zadar – u Arheološkom muzeju u Zadru pohranjen je spomenuti pilastar s reljefom gotovo istog predloška kao što je upravo opisani u Rabu. Otkriven je 1955. godine s istraživanjima na pročelju renesansne crkve Sv. Marcele.²⁸ Potječe zacijelo iz obližnje ranosrednjovjekovne crkvice Sv. Petra Starog. Ornamentat vinove loze u shemi je neobično sličan onoj na rapskome pilastru. S lijeve i desne strane te na vrhu zatvara ga uska letva. Pri dnu je široka. Iz nje, kao na prethodnom primjeru, izrasta grana koju oblikuje tropruta stabljika. U valovitoj se liniji penje pilastrom te s viticama u svakom valu zatvara krug s dva sučelice postavljena lista. Na mjestu račvanja nalazi se dvostruki prsten. Anatomiju listova oblikuju po tri kapljičasta listića i malena voluta do njih. List u dnu pilastra s desne strane ima dva listića i dvije volutice. One se nalaze i uz lozicu s vanjske strane, jedna pri dnu s lijeva, te dvije u paru s desna i dvije u paru s lijeva. K tomu još po jedna s lijeva i desna na vrhu ornamenta. Tu je i pupoljak u obliku trolisnog cvijeta, sličan onome na spomenutom pilastru iz Raba i onome na drvenoj gredi u Zadru.

Zadar – u Arheološkome muzeju u Zadru pohranjen je i ulomak pluteja koji ima srodnu vinovu lozicu. Otkriven je 1888. godine,²⁹ a objavljen 1894. godine.³⁰ Potječe iz crkve Sv. Krševana. Monolitno je srašten s gredom kojoj je reljef na plohi posve otučen, ali se nazire donji brid. Ornamentat pod njom nalazi se u okviru koji tvore letve. Sačuvana je donja i desna. Čini se da je lozica prikazana jednom granom koja se u valovitoj liniji pružala gornjim i donjim redom krugova po širini pluteja. Granu oblikuje tropruta stabljika. Ona u valovima skupa s viticama zatvara krugove i u njima po dva sučeljena lista. Na mjestu račvanja dvostruki je prsten. Anatomiju listova, kao na prethodnim zadarskim primjerima, oblikuju kapljičasti listići, njih po četiri ili pet. Sačuvani dio ornamenta čini puni

14. Pilastar iz crkve Sv. Petra Starog u Zadru, Arheološki muzej u Zadru (foto: P. Vežić)

Post from the church of St Peter the Old, Archaeological Museum at Zadar

15. Ulomak pluteja iz crkve Sv. Krševana, Arheološki muzej u Zadru (foto: P. Vežić)

Fragment of a screen from the church of St Chrysogonus, Archaeological Museum at Zadar

16. Ulomka pilastra iz crkve Sv. Krševana u Zadru, Arheološki muzej u Zadru (foto: P. Vežić)

Fragment of a post from the church of St Chrysogonus, Archaeological Museum at Zadar

gornji i donji krug uz desni bok pluteja te pola slijedećega s lijeve strane. Plutej sa slično komponiranim ornamentom nalazi se i u Arheološkome muzeju Istre u Puli.

Zadar – u Arheološkome muzeju u Zadru pohranjena su i dva ulomka istog pilastra koji potječe iz crkve Sv. Krševana.³¹ Bočne stranice pilastra na jednome i drugom fragmentu otklesane su s naknadnim preklesavanjem pilastra u gredu ograde svetišta. Stoga ni najmanji dio okvira pilastra nije očuvan. Na oba ulomka sačuvana su po dva vala troprute stabljike koja s viticama zatvara krugove. U njima su po dva sučeljena lista. Njihovu anatomiju tvore listići prstolike forme modelirani tvrđe negoli na ostalim primjerima u Zadru. Na mjestu račvanja, tj. odvajanja vitice od pruta također je dvostruki prsten.

Split – u Arheološkome muzeju u Splitu pohranjen je pilastar prethodno čuvan u kripti Sv. Lucije u splitskoj katedrali.³² Unatoč oštećenjima reljef je vrlo dobro očuvan. Nedostaje mu tek donja letva okvira. Ornamentat tvori tropruta stabljika koja se u valovitoj liniji penje pilastrom. Vidljivo je da izrasta iz donje letve, poput pri-

mjera u Rabu ili Zadru. S viticama zatvara krugove, njih ukupno četiri. U krugovima su dva sučeljeno postavljena lista. Na mjestu račvanja dvostruki je prsten. Anatomiju listova čine kapljicašći listići, dosljedno po tri na svakome listu. Reljef je napravljen prema urednome predlošku, morfološki je precizan, upravo geometrijski pravilan te klesan izrazitom vještinom. Po tome je blizak posebno pilastru iz episkopalnog kompleksa u Zadru.

Split – ulomak pilastra, ili možda pluteja, pronađen 1996. godine u podu zgrade iznad prostorije 15B u podrumima Dioklecijanove palače. S desne strane je uski dio bočne letve, a pri dnu je široka letva. Iz nje izrasta tropruta stabljika koja s viticom zatvara krug i u njemu dva lista s kapljicašćim listićima.³³

Split – u Arheološkome muzeju u Splitu pohranjen je i ulomak pilastra, ili možda pluteja? iz šesterolista Sv. Trojice na Poljudu. S desne strane očuvan je dio ravne letve i tordiranoga profila. Uz njega je tropruta stabljika koja s viticom zatvara krug i u njemu dva lista s kapljicašćim listićima.³⁴

17. Pilastar iz kripte Sv. Lucije u katedrali u Splitu, Arheološki muzej u Splitu (izvor: ANTE PITEŠA /bilj. 6/, 56)
Post from the crypt of St Lucy at Split Cathedral, Archaeological Museum at Split

Gornje Selo na Mosoru – sa splitskom sredinom valja povezati i dva ulomka pilastra iz crkve Sv. Maksima u Gornjem Selu na Mosoru.³⁵ Jedan je malen, tek pola kruga lozice. Drugi je velik. Na njemu su tri kruga. Omeđena su čini se gornjom i bočnim letvama. Novi elemenat na reljefu tek su maleni kapljičasti listići s vanjske strane stabljike, na mjestu račvanja s viticom, te dva šiljasta listića u kutovima okvira. Pretpostavljam da je pilastar naknadno dospio u Gornje Selo. Stariji je od tamošnje crkve, veličinom ne pripada ogradi njezinoga malenog svetišta, a motivom ornamenta i kvalitetom izrade upravo je jednak s navedenim pilastrom iz Sv. Lucije u Splitu.

18. Pilastar iz crkve Sv. Maksima u Gornjem Selu na Mosoru (izvor: TOMISLAV MARASOVIĆ /bilj. 34/, 467)
Post from the church of St Maximus at Gornje Selo on Mount Mosor

19. Pilastar iz Arheološkog muzeja u Splitu (izvor: ANTE PITEŠA / bilj. 6/, 111)

Post from the Archaeological Museum at Split

20. Ulomak pilastara, Lapidarij u crkvi Sv. Kristofora u Rabu (foto: P. Vežić)

Fragment of a post, Stone collection in the church of St Christopher at Rab

Split – u splitskome Muzeju pohranjen je i drugi pilastar koji spominjem zbog sličnosti listova lozice, unatoč različitoj shemi ornamenta što podsjeća na stabalce. Riječ je o troprutoj stabljici koja izrasta iz korijena pri dnu pilastra te se račva u dva kruga ili ovala, donji i gornji, unutar kojih vise dva međusobno sučeljena lista u anatomiji kapljičastih listića, a takvi se nalaze i izvan ovala, u razmacima između ovala. Vrsnoća klesarske obrade i likovnog oblikovanja motiva ima srodnosti s prethodnim pilastrom, osobito u modelira-

nju listova lozice.³⁶ Ornamentom je blizak pilastaru u Arheološkome muzeju Istre u Puli, a kvalitetom onome iz lapidarija u crkvi Sv. Kristofora u Rabu. U Arheološkome muzeju u Zadru također se nalaze ulomci sličnog pilastra.

Dubrovnik – u Arheološkome muzeju u Dubrovniku pohranjen je ulomak pluteja iz crkve Sv. Stjepana na Pustijerni u Dubrovniku.³⁷ Ornamentom je različit od prethodnih. Na njemu se stabljika prepliće u učvorene krugove, zapravo rombove, a ne valoviti prut. U svakom krugu su po dva sučeljena lista koja pri dnu izrastaju iz krugova stabljike. Ona je tropruta. Listovi u njezinim krugovima oblikom su donekle srodni prethodnim primjerima. Anatomiju im oblikuju po tri prstolika listića.

Kotor – kotorski pilastar vjerojatno potječe iz memorije Sv. Tripuna. Pohranjen je u lapidariju katedra-

le.³⁸ Na prednjoj plohi ima ornamentat vinove loze u okviru koji tvore letve, donja, gornja i bočne. *Pravi trs* izrasta iz kaleža na dnu pilastra. Stabljika je tropruta. U valovitoj liniji penje se visinom pilastra te s viticama u svakom valu zatvara krug, njih ukupno četiri. U njima su po dva sučelice postavljena lista. Anatomiju im oblikuju tri prstolika listića. Na mjestu račvanja nije prsten kao kod većine ostalih primjera već se stabljika ljevkašto proširuje, a iz proširenja izrasta nastavak pruta i vitica. Takav ornamentat lozice karakterističan je za neke primjere u Dubrovniku, a poznat je i u Zadru. Na vrhu lozice kotorskoga pilastra istaknut je latinski križ, *crux capitata*, koji poput onoga na zadarskome izrasta iz stabljike. Obris križa ocrtava plitki žlijeb, a krakovi se prema kraju lagano šire. Podno križa propinju se dvije volute i svijaju uz donji krak.

21. Ulomak pluteja iz crkve Sv. Stjepana u Dubrovniku, Arheološki muzej u Dubrovniku (izvor: ŽELJKO PEKOVIĆ /bilj. 8/, 185)
Fragment of a screen from the church of St Stephen, Archaeological Museum at Dubrovnik

22. Pilastar iz crkve Sv. Tripuna u Kotoru, Lapidarij katedrale u Kotoru (foto: S. Kordić)

Post from the church of St Tryphon, Stone collection at Kotor Cathedral

Zaključak

Iz opisa navedenih ornamenata vinove loze, njezinih ikonografskih likova i svih stilskih sličnosti, na spomenutim primjerima liturgijskoga namještaja naziru se i određene morfološke bliskosti u oblikovanju pojedino-
sti, a one primiču neke primjere u srodne skupine. Tako više prstoliki negoli kapljičasti oblici listića povezuju lozicu u Gradu, Novigradu i Betiki u jednu grupu sličnih rješenja tog detalja. Prstoliki oblici nalaze se i na lozicama u Dubrovniku i Kotoru. Na potonjima se umjesto prstena uz račvanje pruta s viticama nalazi ljevasto proširenje stabljike, karakteristični detalj bokeljske skupine srodnih ornamenata. S druge strane, upravo kapljičasti oblici listića povezuju lozice u Omišlju, Rabu, Zadru i Splitu. Sve to ukazuje na varijantne primjere grafičkih predložaka po kojima su, očito u radionicama bizantskih gradova na Jadranu, klesani svi ti međusobno slični reljefi s temom *Pravoga trsa*.

S tim u vezi otvaraju se pitanja o vremenu nastanka navedenih reljefa s tako karakterističnim ornamentima. Historičari se uglavnom slažu u općem određenju po kome su skulpture nastale od kasnih desetljeća ili godina 8. stoljeća do ranih godina ili desetljeća 9. stoljeća. Svakako, preciznije ih nije ni moguće datirati. K tomu, za epohu na razmeđu stoljeća zapravo je i nevažno pripada li neki primjer koncu prethodnoga ili početku budućega stoljeća.

Tek za zadarski pilastar, opisan na početku ove rasprave, postoji važna analogija koja bi možda mogla malo preciznije datirati samo taj primjer. Naime, srodnu vinovu lozicu ima i jedna drvena greda otkrivena u istom episkopalnom kompleksu, u crkvi Sv. Donata. Ornamenat na njoj tvori u osnovi jednako stilizirana lozica. Doduše, ima jednoprutu široku stabljiku. Ona se u valovitoj liniji proteže ornamentom. Na njemu su ukupno četiri kruga. U svakome od njih uz granu i viticu priljubljen je po jedan list. Svakoga od njih oblikuju tri manja listića kapljičaste forme. Na mjestu gdje se grana račva s viticom, s vanjske strane pruta, nalazi se po jedan trolisni pupoljak sličan ljiljanovu cvijetu, poput onih na pilastru iz rapske katedrale, ili zadarske crkve Sv. Petra Starog.

Ivo Petricioli posvetio je veliku pažnju ornamentu, kako piše, *akantusove vitice* na toj gredi. Upozorio je da se takvi motivi susreću relativno često upravo na pilastrima ograde svetišta.³⁹ Analizirajući stilске odlike ornamenta na opisanoj, ali i ostalim drvenim gredama iz Sv. Donata, pripisao ih je *zreloj fazi preromaničke skulpture* koju ne treba datirati *niže od zadnje četvrtine VIII stoljeća*, odnosno valja ih smjestiti *najranije u kraj VIII*

23. Drvena greda iz crkve Sv. Donata u Zadru, Arheološki muzej u Zadru (foto: P. Vežić)
 Wooden beam from the church of St Donatus, Archaeological Museum at Zadar

stoljeća. Grede su istesane od hrastovih trupaca (*Quercus*). Kronodendrološke analize uzoraka proučenih sa 14C metodom radioaktivnog ugljika, govore također o 8. stoljeću. Po jednoj od njih *izlazi da je godina obaranja drva 710. godina nove ere + / - 25 godina.*⁴⁰ Ponovljena mjerenja ukazala su na 750-tu + / - 20 godina.⁴¹ I treća analiza datira obaranje drva u vrijeme *pri kraju 8. stoljeća*. Za razlike u rezultatima autori analiza pišu da one ne moraju zbunjivati *budući se radi o tri različita debela koja moguće nisu oborena u isto vrijeme.*⁴² Sve upućuje na mogućnost da je druga polovina 8. stoljeća ono vrijeme u kome su sasječena debela tesanjem postale grede, a neke od njih rovašenjem ornamenta i ukrašene.

Tako srodnost uzoraka na navedenoj drvenoj i kamenoj građi govori o vremenu zadnje trećine 8. stoljeća ili prijelaznog razdoblja s 8. na 9. stoljeće te o zamjetnoj produkciji neke radionice koja je u to doba djelovala u Zadru. Ta je svojim proizvodima opremala građevine episkopalnog kompleksa pa joj je moguće pripisati i ostale reljefe datirane u isto razdoblje, na pr. kamenu gredu s dva pauna uz *Drvo života*, a možda i ogradu ambona iz katedrale.⁴³ Dekoracije na njima posjeduju i slična tehnička rješenja, na pr. rupice ukopane u čvorovima pletenica na ogradi ambona. Ubušene su svrdlom kao što su i one na pilastru. Slične pletenice i način izrade imaju i ulomci pluteja iz Pridrage.⁴⁴ Proučavajući većinu tih

umjetnina Ivo Petricioli je zapisao da one predstavljaju *kontinuitet rada klesarskih radionica nakon ranokršćanskog perioda ... prije IX. st.*⁴⁵ Prema karakterističnim odlikama tih umjetnina Ivan Josipović nedavno ih je okupio u skupinu kojoj je pridao naziv radionice *Majstora zadarskih ambona.*⁴⁶

Sve to, čini se, ukazuje na ranu preromaničku tesarstvu, klesarsku i uopće graditeljsku radionicu u Zadru u kojoj su međusobno srodni predlošci služili rezbaru za ukrase na drvenoj, a klesaru za urese na kamenoj građi. U jadranskome kulturnom krugu ta se radionica pokazuje produktivnijom od ostalih kada je u pitanju ornamentat *Pravoga trsa* na pilastrima ograde svetišta, koji tako omeđuju svoj *Vinograd*. Srodnost s opisanim predlošcima moguće je u Dalmaciji zamijetiti u Omišlju i Rabu s jedne strane, te Splitu i Kotoru s druge. Svakako, taj ornament bio je u zadarskoj sredini više rabljen negoli u ostalima. Uz to, pilastar iz episkopalnog kompleksa u Zadru valja izdvojiti i kao jedini prožet s bisernim nizom, tzv. *punce* ili *occhi di dado*, te jedini spticama pod križem. To ga ikonografski čini bogatijim od ostalih, ujedno i jedinstvenim. K tomu, valja istaknuti i vrsne morfološke odlike njegova reljefa, kvalitetu klesanja s kojom zadarski pilastar stoji u samom vrhu ovdje tretirane skupine. Sve to čini ga prvorazrednom umjetninom u vrsti i vremenu kome pripada.

Bilješke

- ¹ PAVUŠA VEŽIĆ, *Crkva sv. Trojstva (sv. Donata) u Zadru*, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb, 1985., 14, sl. 54.
- ² PAVUŠA VEŽIĆ, Nadbiskupska palača u Zadru, *Peristil*, 22 (1979.); MARIJA STAGLIČIĆ, Klasicistička obnova Nadbiskupske palače u Zadru, *Peristil*, 24 (1981.)
- ³ U navedenome radu iz 1985. godine (bilj. 1) objavio sam fotografiju donjega dijela pilastra i ukazao na njegovu sličnost s ornamentom na drvenoj gredi koju je objavio I. Petricioli 1971. godine: IVO PETRICIOLI, Grede s preromaničkim ukrasom iz crkve Sv. Donata u Zadru, *Peristil*, 14-15 (1971-1972.), 49. Nikola Jakšić naveo je glavne odlike pilastra u sažetoj kataloškoj obradi bez ilustracije. (*Tisuću godina hrvatske skulpture*, katalog izložbe, (ur. Igor Fisković), Zagreb, 1991, 23, kat. jed. 16.) Ilustracija nije objavljena ni uz moj tekst o pilastru objavljen 2007. godine. (PAVUŠA VEŽIĆ, Vinova loza na ranokršćanskim i ranosrednjovjekovnim reljefima u Zadru i na zadarskom području, *Histria antiqua*, 15, (2007.), 419-420.) Znatnu pažnju srodnosti ornamenta na pilastru s onim na spomenutoj drvenoj gredi posvetio sam nedavno u predavanju pod naslovom *Ornamenti s prutovima i žljebovima na kamenim i drvenim preromaničkim spolijima iz crkve Sv. Donata u Zadru* na znanstvenome skupu u Zadru. Zbornik radova sa skupa, s njim i moj članak, u pripremi je za tisak.
- ⁴ NIKOLA JAKŠIĆ – EMIL HILJE, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Kiparstvo I*, (ur. Nikola Jakšić), Zadar, 2008, 103-104, (Nikola Jakšić: kataloška jedinica 22).
- ⁵ *Novi zavjet*, Iv. 15,1-8 u: *Biblija – Stari i Novi zavjet*, Zagreb, 1968., 92; *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur. Anđelko Badurina), Zagreb, 1979, 585; PAVUŠA VEŽIĆ, (bilj. 3, 2007.), 415-424.
- ⁶ Brojan niz italskih primjera i vrijedan izbor bibliografskih jedinica za njih donio je Ante Piteša. (ANTE PITEŠA, *Ranosrednjovjekovni kameni spomenici u Arheološkome muzeju u Splitu*, Split, 2012., 58.)
- ⁷ *L'arte in Italia II*, (ur. Carlo Lodovico Ragghianti), Roma, 1968, stupac 360 i 453; MILJENKO DOMIJAN, *Rab – Grad umjetnosti*, Zagreb, 2001, 50 i 165; ŽELJKO RAPANIĆ, Kamena plastika ranog srednjeg vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 60 (1958.), 112, sl. 15; ANTE PITEŠA, *Ranosrednjovjekovni kameni spomenici u Arheološkome muzeju u Splitu*, Split, 2012, 35-36.
- ⁸ MILJENKO DOMIJAN, *Rab – Grad umjetnosti*, Zagreb, 2001, 50 i 165; ŽELJKO RAPANIĆ, (bilj. 7), 112, sl. 15; MARIE-PASCALÉ FLÈCHE MOURGUES – PASCALE CHEVALIER – ANTE PITEŠA, *Catalogue des sculptures du haut moyen-âge du Musée archéologique de Split*, I – Katalog ranosrednjovjekovne skulpture u Arheološkom muzeju u Splitu, I, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 85 (1993.), 229-230 i 285, T. V, II.8; ANTE PITEŠA, (bilj. 7), 35-36; ROMANA MENALO, *Ranosrednjovjekovna skulptura – Early Medieval Sculpture*, Dubrovnik, 2003, 61; ŽELJKO PEKOVIĆ, *Crkva Sv. Petra Velikog. Dubrovačka predromanička katedrala i njezina skulptura – La chiesa di S. Pietro Maggiore. La cattedrale preromanica di Ragusa e il suo arredo scultoreo*, Dubrovnik – Split, 137-138, sl. 117.
- ⁹ NIKOLA JAKŠIĆ – EMIL HILJE, (bilj. 4), kataloška jedinica 23 i 24 (Nikola Jakšić). Nedavno je veći broj reljefa s takvim ornamentom Ivan Josipović okupio među djelima pretpostavljene Radionice plutejâ zadarske katedrale. (IVAN JOSIPOVIĆ, *Predromanički reljefi na teritoriju sklavinije Hrvatske između Zrmanje i Krke do kraja 9. stoljeća*, 1. dio, 37-56, 2. dio, tabla VI-XII, (doktorska disertacija), Zagreb, 2013; IVAN JOSIPOVIĆ, *Radionica plutejâ zadarske katedrale*, *Ars Adriatica* 4 (2014.), 43-62.
- ¹⁰ ROMANA MENALO (bilj. 8), 45; ZORICA ČUBROVIĆ, *Crkva Sv. Luke kroz vjekove: naučni skup povodom 800. godišnjice Crkve Sv. Luke – zbornik radova*, Kotor, 1997, 43-49; MERI ZORNIJA, *Ranosrednjovjekovna skulptura na tlu Boke kotorske*, (doktorska disertacija), Zagreb, 2014., 367-368, B. 1e. 08.
- ¹¹ *Hrvati i Karolinzi – Katalog*, (ur. Ante Milošević i drugi), Split, 2000, 48, kat. jed. I, 35 (Miljenko Jurković); MILJENKO JURKOVIĆ – IVAN MATEJČIĆ – JERICA ZIHERL, *Novigradski lapidarij – Lapidario di Cittanova*, Novigrad – Cittanova, 2006, 78; ZORICA ČUBROVIĆ, *Oltarska pregrada Andreacije crkve, Dvanaest vjekova Bokeljske mornarice – zbornik radova*, (ur. Jovan Martinović), Kotor, 2010, 228, sl. 15; MERI ZORNIJA, (bilj. 10), 214-216, A. 1a. 05.
- ¹² *Hrvati i Karolinzi – katalog*, (bilj. 11), kat. jed. IV, 225 (Tonči Burić); TONČI BURIĆ – SLOBODAN ČAČE – IVO FADIĆ, *Sv. Juraj od Putalja*, (Tonči Burić, Putalj u srednjem vijeku), Split, 2001, 172 i 178; ANTE PITEŠA, (bilj. 6), 39-43 i 46.
- ¹³ *L'arte in Italia II*, (ur. Carlo Lodovico Ragghianti), Roma, 1968, stupac 320; *I Longobardi*, (ur. Gian Carlo Menis), Milano, 1990, 317, kat. jed. VII., 26; *I Goti*, Milano, 1994; SILVIA LUSUARDI SIENA, *L'arredo liturgico altomedievale, San Martino a Rive d'Arcano – Archeologia e storia di una pieve friuliana*, Udine, 1997, 156-157; ADOLF REINER, *Kunstgeschichte der Schweiz*, Frauenfeld, 1968, 204, sl. 213.
- ¹⁴ *L'arte in Italia II*, (bilj. 13), stupac 320.; *I Longobardi*, (bilj. 13), 317, kat. jed., VII. 26; MARIO BROZZI – CATE CALDERINI – MARIO ROTILI, *L'Italia dei Longobardi*, Milano, 1980, sl. 18; SILVIA LUSUARDI SIENA, (bilj. 13), 4, 175-176; SILVIA LUSUARDI SIENA – PAOLO PIVA, *Da Pemmone a Paolino d'Aquileia: Appunti sull'arredo liturgico e la scultura in Friuli tra VIII e IX sec.*, *Hortus artium medievalium*, 8 (2002.)
- ¹⁵ MILJENKO JURKOVIĆ, *Il ciborio di Novigrad (Cittanova d'Istria)*, *Hortus artium medievalium* 1 (1995.)
- ¹⁶ PAVUŠA VEŽIĆ – MILENKO LONČAR, *HOC TIGMEN – Ciboriji ranoga srednjeg vijeka na tlu Istre i Dalmacije*, Zadar, 2009., 68-81.
- ¹⁷ *Hrvati i Karolinzi – Katalog*, (bilj. 11), 130, kat. jed. III, 14 (Miljenko Jurković).
- ¹⁸ ANTE PITEŠA, (bilj. 12).

- ¹⁹ ZORICA ČUBROVIĆ, Djela jedne klesarske radionice u kotorskoj crkvi Sv. Mihaila, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, 41-42 (1993-1994.), 48-49, sl. 8; MERI ZORNIJA, (bilj. 10), 339, B. 1c. 13.
- ²⁰ *Hrvati i Karolinzi – Katalog*, (bilj. 11), 372, kat. jed. IV, 225 (Tonči Burić); TONČI BURIĆ – SLOBODAN ČAČE – IVO FADIĆ (bilj. 12), 172 i 178.
- ²¹ MARINA LAVERS, I cibori di Aquileia e di Grada, *Antichità Altoadriatiche* 4 (1974.), 153-156; PAVUŠA VEŽIĆ – MILENKO LONČAR, (bilj. 16), 155.
- ²² BRANKO MARUŠIĆ, Predromanička skulptura Novigrada (Istra), *Diadora*, 16-17, (1995.), 340, T. IV, 3.
- ²³ *Hrvati i Karolinzi – Katalog*, (bilj. 11) 26-27, kat. jed. I. 13 (Pavuša Vežić); PAVUŠA VEŽIĆ – MILENKO LONČAR, (bilj. 16), 68-41 i 155.
- ²⁴ Zahvaljujem kolegama u Puli što su mi omogućili pregledavanje ranosrednjovjekovnih lapida u Muzeju, posebno za pomoć koju mi je pritom pružila kolegica Fina Juroš-Monfardin.
- ²⁵ *Hrvati i Karolinzi – Katalog*, (bilj. 11), 130, kat. jed. III, 14 (Miljenko Jurković).
- ²⁶ Kosa stranica ograde greškom je protumačena kao obla pa to treba zanemariti. MAGDALENA SKOBLAR, Prilog proučavanju ranosrednjovjekovne skulpture na otoku Krku, *Starohrvatska prosvjeta*, 33 (2007.), 62-63.
- ²⁷ MILJENKO DOMIJAN, (bilj. 7), 50.
- ²⁸ Arheološki muzej Zadar, inventar ranosrednjovjekovnih lapida, br. 543.
- ²⁹ Arheološki muzej Zadar, inventar ranosrednjovjekovnih lapida, br. 30.
- ³⁰ GIOVANNI SMIRICH, La collezione dei monumenti medievali nel Museo di S. Donato in Zara, *Ephemeris Bihacensis*, 7/20 (1894.)
- ³¹ Arheološki muzej Zadar, inventar ranosrednjovjekovnih lapida, br. 184. – Pilastar je naknadno preklasan u gredu ograde svetišta te je na poledini pilastra u gornjoj zoni isklesan niz voluta, tzv. kuka, a pod njima tropruta pletenica. Ukupna dužina grede je 81 cm, a visina 20 cm.
- ³² MARIE-PASCALE FLÈCHE MOURGUES – PASCALE CHEVALIER – ANTE PITEŠA, (bilj. 8), 228-229 te 285 i 298, T. V, II. 7; ANTE PITEŠA, (bilj. 7), 56-58.
- ³³ JERKO MARASOVIĆ (i suautori), Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače, *Prostor*, 8/2 (20), 2000, 190.
- ³⁴ ARSEN DUPLANČIĆ, Arhivsko-bibliografski podaci o nekim splitskim spomenicima iz Arheološkog muzeja, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 100 (2007.), 182; TOMISLAV MARASOVIĆ, *Dalmatia praeromanica* 3, Split – Zagreb, 2011., 406, sl. 562.
- ³⁵ TOMISLAV MARASOVIĆ (bilj. 34), 466-468.
- ³⁶ ŽELJKO RAPANIĆ, Kamena plastika ranog srednjeg vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 60 (1958.), 117, sl. 22; MARIE-PASCALE FLÈCHE MOURGUES – PASCALE CHEVALIER – ANTE PITEŠA, (bilj. 8), 229-230 i 285, T. V, II. 8; ANTE PITEŠA, (bilj. 7), 112.
- ³⁷ ROMANA MENALO, Ranosrednjovjekovna skulptura – Early medieval sculpture, Dubrovnik, 2003, 12-13 i 39, sl. 7; ŽELJKO PEKOVIĆ, *Crkva Sv. Petra Velikog. Dubrovačka predromanička katedrala i njezina skulptura – La chiesa di S. Pietro Maggiore. La cattedrale preromanica di Ragusa e il suo arredo scultoreo*, Dubrovnik – Split, 184-185, sl. 2.
- ³⁸ ZORICA ČUBROVIĆ, Oltarska pregrada Andreacijeve crkve, *Dvanaest vjekova Bokeljske mornarice – zbornik radova*, (ur. Jovan Martinović), Kotor, 2010., 230-231, sl. 18; MERI ZORNIJA, (bilj. 10), 219-220, A. 1a. 08.
- ³⁹ IVO PETRICIOLI, Grede s preromaničkim ukrasom iz crkve Sv. Donata u Zadru, *Peristil*, 14-15, (1971-1972.), 49.
- ⁴⁰ D. SRDOČ – A. SLIEPČEVIĆ – B. OBELIĆ, Mjerenje starosti drvene građe iz crkve sv. Donata u Zadru metodom radioaktivnog ugljika, *Peristil*, sv. 16-17, Zagreb, 1973-1974, 17-20.
- ⁴¹ D. SRDOČ – A. SLIEPČEVIĆ – B. OBELIĆ, Precise radiocarbon dating of wooden beams from St. Donat's church in Zadar, *PACT*, 8 (1983.), 319-327.
- ⁴² B. OBELIĆ – A. SLIEPČEVIĆ, Correction of radiocarbon age of wooden beams from St. Donat's church in Zadar by dendrochronological method – Korekcija 14C rezultata starosti drvenih greda iz crkve Sv. Donata u Zadru dendrokronološkom metodom, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. serija – 32-33 (1999-2000.), 197-206.
- ⁴³ *Sjaj zadarskih riznica – The Splendour of Zadar Treasuries*, (ur. Tugomir Lukšić), Zagreb, 1990, 307-308, IVO PETRICIOLI, Sculpture in Zadar between the Late Roman and pre-Romanesque periods, *Hortus artium medievalium* 1 (1995.), 78; IVO PETRICIOLI, Predromanički ambon zadarske katedrale i srodna skulptura, *Starohrvatska spomenička baština – Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*, (ur. Miljenko Jurković, Tugomir Lukšić), Zagreb, 1996, 209-212.
- ⁴⁴ PAVUŠA VEŽIĆ, Ninska Crkva u ranome srednjem vijeku – problem kontinuiteta i rezultati arheoloških istraživanja, *Starohrvatska spomenička baština – Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*, (ur. Miljenko Jurković, Tugomir Lukšić), Zagreb, 1996, 49, sl. 18.
- ⁴⁵ *Sjaj zadarskih riznica* (bilj. 43), Od ranog kršćanstva do baroka (Ivo Petricioli).
- ⁴⁶ IVAN JOSIPOVIĆ, (bilj. 9), 2013.

Sažetak

Pilastar sa stupićem ograde svetišta iz episkopalnog kompleksa u Zadru

Autor piše o pilastru sa stupićem ograde svetišta otkrivenom 1970. godine u hodniku prizemlja nadbiskupske palače u Zadru. Tamo je dospio odbačen u nepoznatim okolnostima. Nije moguće sa sigurnošću pripisati ga određenoj građevini episkopalnog kompleksa (bazilici, rotondi, ili nekom trećem liturgijskom prostoru). U stručnoj literaturi pilastar je spomenut, ali ne s opsežnijim opisom niti s dobrim likovnim prikazima. Na prednjoj plohi uklesan je vrstan reljef

s ornamentom vinove lozice, vrijedan primjer kamene plastike iz vremena ranoga razdoblja preromaničke umjetnosti na Jadranu. Stoga mu autor posvećuje zasebnu pažnju, uz komentar sa sličnim ornamenatima na pilastrima, plutejima i ciborijima od laguna Venecije do juga Dalmacije. Ujedno ističe važnost istovjetnoga ornamenta rovašenjem urezanoga na plohi drvene grede iz rotunde Sv. Trojstva, poznate crkve Sv. Donata u Zadru.